

БЛАГОЈЕВИЋ, МЕДАКОВИЋ, ИСТОРИЈА СРПСКЕ ДРЖАВНОСТИ – ПРЕКРЕТНИЦА У РАЗВОЈУ СРПСКЕ ИСТОРИОГРАФИЈЕ СРЕДЊЕГ ВЕКА

Сажетак: Рад прати синтезу које дају приказ историје Срба, самостално или кроз историју Југославије, од њиховог доласка на Балкан до данашњег дана. С обзиром на то да је аутору област интересовања средњи век, нагласак је стављен на овај период. Издваја *Историју српске државности*, у којој се, по први пут, у српској историографији прати развој државности, њених елемената и свега онога што утиче на њу.

Кључне речи: државност, Србија, Срби, Милош Благојевић

Бављење националном историјом има поред научне и психолошку димензију. Кроз њу сагледавамо ко смо, шта смо, какви смо, где смо. Ова питања представљају део идентитета сваког па и српског народа у целини и сваког човека српског порекла. Стога, пишући националну историју сагледавамо свој народ али и себе самога, као део тога народа. Немогуће је о свом народу мислити лоше, а о себи добро. Лоше мишљење о сопственом народу увек говори о личним комплексима и фрустрацијама. Порицање припадности сопственом народу и његово обезвређивање увек је психолошки мотивисано код сваке личности или групе којој она припада. Иако ово нема директне веза са историјом, има са оним како се та историја сагледава, тумачи и пише.

У том погледу, национално сагледавање самог себе почело је код Срба још од дела Светога Саве. Оно је сведочило и о вредностима и схватањима сопствене историје. Са нестанком српске државе, историје су се сводиле на хронике, летописе и сл.

Прекретницу на том путу представљају *Хронике* Ћ. Бранковића. Но, остале у рукопису, нису обавиле историјску улогу у времену у којем су настале. *Историја* Ј. Рајића обележила је своју епоху чињеницом да је објављена, а поред историје Срба, обухватила је и историју осталих балканских Словена – Хрвата и Бугара. Рајић своје дело почиње најстаријом историјом Јужних Словена и тај манир у писању националне историје задржао се до данас. Служећи се писаним изворима, своје дело је стварао желећи да пробуди српску националну свест.¹

¹ Историја разнихъ славянскихъ народовъ, наипаче Болгаръ Хорватовъ и Сербовъ /изъ тмы

Српску историографију XIX века обележиле су углавном речи М. Бана: „У неразвијеном стању нашег народа мора се свашта по нешто знати; ми смо сваштари, а који за нама долазе нека буду стручњаци. Свако вријеме има своје потребе.“² Захваљујући њима, историја ће се, уместо са гусала, учити из књига.

Историја српског народа писца Сретењског устава Д. Давидовића, објављена у Бечу и Београду, преведена је на француски језик.³ Н. Вучићевић је писао националну историју Срба за основне школе.⁴ *Историју* су писали филозоф и правник Н. Крстић,⁵ П. Срећковић, у јавном животу потпредседник Народне скупштине и ректор,⁶ М. Милојевић, филолог, устројитељ војних одреда, сакупљач народних песма.⁷

Српска историја инспирисала је стране политичаре. *Историју српског народа*, написаће члан Српског ученог друштва А. А. Мајков⁸ као и Б. Калај, генерални конзул Аустро-Угарске у Србији, гувернер Босне и Херцеговине, заговорник бошњачке нације.⁹

К. Мандровић је објавио крајем века прву *Илустровану историју српског народа* у Бечу,¹⁰ М. Убавкић 1883. и 1897. двотомну *Историју Срба*,¹¹ Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић дводелну *Историју српског народа: за средње школе у Краљевини Србији* 1890–1891. и 1893.¹²

Историја српског народа С. Станојевића¹³ због личности писца и вредности садржаја означила је прекретницу у нашој историографији.¹⁴

забвенія изъятая, и во свѣтъ истрическій произведеная Іоанномъ Раичемъ въ Санктпетербургѣ: въ типографіи Корпус Чужестранныхъ единоверцевъ, 1795.

² Ђ. Ђекић, *Почеци српског четништва*, Београд 2000, 32.

³ Д. Давидовић, *Дѣла Димитрія Давидовића. Књ. 1, Историја народа србскогъ*, Београд 1846.

⁴ Н. Ђ. Вучићевић, *Историја србскогъ народа: за основне србске школе*, Београд, 1864; Н. Ђ. Вучићевић, *Историја србскогъ народа за учећу се србску младежъ*, Земун, 1865.

⁵ Н. Крстић, *Историја србског народа*, Београд, 1862..

⁶ П. Срећковић, *Историја српскога народа. Књ. 1–2*, Београд, 1884.

⁷ М. Милојевић, *Одломци историје Срба и српских – јужнословенских земаља у Турској и Аустрији св. 1*, Београд 1872.

⁸ А. Мајков, *Историја Српскога народа*, с руског превео Ђ. Даничић. - 2. изд. - Београд:, 1876.

⁹ Б. Калаи, *Историја српскога народ*, превео Гаврило Витковић Београд, 1882.

¹⁰ К. Мандровић, *Илустрована историја српског народа: од најстаријих времена до проглашења нове краљевине: за народ и школу*, Беч 1885.

¹¹ М. С. Убавкић, *Историја Срба*, Књ. 1–2, Београд 1883, 1887

¹² Љ. Ковачевић, Љ. Јовановић, *Историја српског народа: за средње школе у Краљевини Србији. Књ. 1*. Београд, 1890–1891.

¹³ С. Станојевић, *Историја српског народа*, Београд, 1908.

¹⁴ Један од најобразованијих Срба новије историје, створио прву енциклопедију у Краљевини Југославији. Учесник ослободилачких ратова, Париске мировне конференције. *Енциклопедија Југославије*, осми том Србија -Ж, Загреб 1971, 126.

Непосредно пред Први светски рат, објављена је *Историја Срба К. Лиречека* која је добила највеће оцене. Први део бавио се политичком,¹⁵ други, друштвеном историјом.¹⁶

Оснивање Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца било је подстрек публикавања бројних књига које су требале да покажу сродност ових народа. Настају популарне¹⁷ и пригодне¹⁸ књиге као и оне за потребе основних, средњих и стручних школа.¹⁹ У Краљевини Југославији најзначајнију синтезу сачинио је В. Ћоровић.²⁰ Наведена дела имала су циљ да убеди становнике нове државе да су Срби, Хрвати и Словенци сродни, историјски упућени једни на друге.

За време окупације, појавиле су се историје српског народа за стручне школе.²¹

По успостављању комунистичке власти, јавила се потреба за уџбеником који би одражавао погледе нове Југославије. *Историја народа Југославије* А. Бабића штампана је на екавици²² и икавици,²³ ћирилицом и латиницом.²⁴ Потребу за историјом народа Југославије задовољиће тек двотомна књига Ф. Слипићевића, пратећи историју јужних Словена до уједињења и уклапајући је у општу историју. Први том је обухватао стари и средњи век,²⁵ а други од 1798. до 1918. године.²⁶

Историју Југославије су уводиле у свој програм и комунистичке партијске школе.²⁷ Предмет истраживања су биле институције Краљевине Југославије,²⁸ привредне прилике,²⁹ и сл.

¹⁵ К. Лиречек, *Историја Срба*. Књ. 1, (До 1371); превео Јован Радонић, Београд, 1911.

¹⁶ К. Лиречек, *Историја Срба*, Књ. 2, (до 1537); превео и допунио Јован Радонић, Београд, 1922.

¹⁷ Ј. П. Јовановић, *Историја Срба, Хрвата и Словенаца, за народ*, Нови Сад, 1925.

¹⁸ Д. Рашић, *Кратка историја Срба, Хрвата и Словенаца*, Нови Сад, 19--.

¹⁹ Нпр. Ђ. Лазаревић, *Историја Срба, Хрвата и Словенаца: (с најновијим догађајима опште историје): за средње и стручне школе*. Књ. 2, Београд, 1928.

²⁰ В. Ћоровић, *Историја Југославије*, Београд, 1933.

²¹ Р. П. Марковић и Т. П. Марковић, *Историја српског народа: за III разред основних школа*, Београд 1941.

²² А. Бабић, *Историја народа Југославије*. Део 1, уџбеник Сарајево, 1946.

²³ А. Бабић, *Историја народа Југославије*. Део 1, Сарајево 1947.

²⁴ А. Babić, *Istorija naroda Jugoslavije*. Dio 1, Sarajevo, 1947.

²⁵ F. Slipičević, *Istorija naroda Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije: sa osnovima opšte istorije*. Dio 1, (Stari i srednji vijek), Sarajevo, 1953.

²⁶ F. Slipičević, *Istorija naroda Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije: sa osnovima opšte istorije. научна моног*. Dio 2, Novi vijek: (od 1789. do 1914 godine), Sarajevo, 1951.

²⁷ Програм за средњу партиску дописну школу, [Б. м. : б. и., б. г.], Београд.

²⁸ Р. Гузина, *Istorija političko-pravnih institucija Jugoslavije: (1918–1941) 1–2*, Beograd, 1964.

²⁹ N. Вучо. *Privredna istorija Jugoslavije*. Beograd, 1962.

Историје су настајале као приручници, уџбеници, уџбеници за ђаке у иностранству,³⁰ или се просто није наводило коме су намењене.³¹ Написана је и *Историја државе и права народа Југославије*.³²

За комунистичку Југославију велики значај је имала *Историја народа Југославије*. Њоме је новопрокламоване нације Црногорце и Македонце требало афирмисати и доказати њихову генезу, уз још један, не мање важан задатак требало је дати прихватљиво објашњење граница између република. Морало се објаснити зашто су Хрватској припале Славонија, Далмација и сл., зашто Србија нема излаз на море, зашто јој не припада Македонија која је, као део Србије, ушла у састав Југославије, зашто једина има покрајине и сл. Појавила се у два тома, први је обрађивао период до почетка XVI века,³³ други, од почетка XVI до краја XVIII века.³⁴

Велику прекретницу у спознавању националне историје представља *Историја Југославије* групе аутора. Они су приказали историју од досељавања јужних Словена на Балкан до после Другог светског рата, акцентујући процесуалност у историји, при чему се на њу не гледа као на датост.³⁵ Наравно, и она је морала да се држи концепта о комунистичким нацијама и границама. Ни свет није заостајао у занимању за Југославију.³⁶ Постојало је интересовање и за саму Србију.³⁷ Своју историју добила је и СРЈ.³⁸

Б. Петрановић се, за разлику од својих претхоника, бавио само периодом после уједињења. Заједно са Ч. Штрбцем објавиће најпре тротомну *Историју социјалистичке Југославије*,³⁹ затим, сам *Историју Југославије*, од 1918. до 1978. године,⁴⁰ односно до 1988.⁴¹

Победом комунизма део српске интелигенције је отишао у емиграцију, што је довело до раскола у српској култури. Док је онај део који је доспео у емиграцију био у повољнијем положају, јер није за вратом имао политичке комесаре, дотле је део у отаџбини морао да се често сведе на пуку агипро-

³⁰ М. Perović, N. Bojović, *Istorija naroda i narodnosti SFR Jugoslavije* за ученике srednje škole u inostranim školama, Beograd, 1986.

³¹ П. Д, *Историја народа Југославије*, [Б.м. б.г.].

³² D. Janković, *Istorija država i prava naroda Jugoslavije*. 1, Ranofeudalne države jugoslovenskih naroda (do XII veka), Beograd, 1957; D. Janković *Istorija država i prava naroda Jugoslavije*, Beograd, 1979.

³³ *Историја народа Југославије*. Књ. 1 (до почетка XVI века), Београд, 1953.

³⁴ *Историја народа Југославије*. Књ. 2 (од почетка XVI до краја XVIII века), Београд, 1960.

³⁵ I. Božić, S. Ćirković, M. Ekmečić, V. Dedijer, *Istorija Jugoslavije*, Beograd, 1972; I. Božić, S. Ćirković, M. Ekmečić, V. Dedijer, *Istorija Jugoslavije*, Beograd, 1973.

³⁶ Oxford школска енциклопедија. 6, *Историја Југославије - Кина* / [уредник српског издања Зефирино Граси; превод Србислав Јеличић, Деса Ђорђевић-Милутиновић, Београд 2008.

³⁷ T. Džuda, *Srbi: istorija, mit i razaranje Jugoslavije*. Beograd, 2003.

³⁸ M. Đorđević, Ž. Gudac, *Savremena politička istorija : Srbije, Crne Gore i SR Jugoslavije*. Knj. 1 / Beograd, 1995.

³⁹ B. Petranović, Č. Štrbac, *Istorija socijalističke Jugoslavije. Knj. 1–3, Opšti pregled*, Beograd, 1977.

⁴⁰ B. Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918–1978*, Beograd, 1981.

⁴¹ B. Petranović, *Istorija Jugoslavije: 1918–1988. Knj. 1–3*, Beograd 1988.

повску историју. На то ће утицаја имати и чињеница да су комунисти уставним амандманима 1971. године једну верску заједницу прогласили нацијом – муслимане. У емиграцији је стварао један од најзначајнијих српских историчара XX века С. Јовановић,⁴² затим Р. Парежанин, оснивач Балканског института,⁴³ и др. Нико од њих, међутим, није ни покушао да напише историју Срба (Србије) или Југославије. Историје Срба настајале су као рад мање познатих аутора или су ван отаџбине прештамповане историје настајале пре комунистичке владавине.⁴⁴ Посебно место у емигрантској историографији припада У. Станковићу и његовом *Историјском српском лексикону*.⁴⁵ Главни уредник издавачке куће *Српска мисао* у Мелбурну, издавач дела Соловјева, Пурковића и др., у свом делу не бележи новопрокламоване нације.

Међутим, неке историје Срба као нпр. М. Ал. Пурковића појавиле су се у отаџбини иако под тим насловом нису познате у емиграцији.⁴⁶ Овај аутор, једини доктор наука средњег века у емиграцији, своју репутацију је стекао објављивањем великог броја књига⁴⁷ и чланака разноврсних по темама од раног средњег до 20. века.

Од 1945. до Титове смрти 1980. године није се појавила у отаџбини ниједна релевантна историја Срба, при чему је Јиречекова прештампована више пута. Тек након 1980. почеле су се објављивати историје Срба, независно од историје Југославије. Г. Десница је 1981. године објавио историју Срба од 850. до 1903.⁴⁸

Највећи издавачки подухват представљало је издање Српске књижевне задруге *Историја српског народа*. Њу су писали историчари, археолози, стручњаци разних струка, свако у својој области износио је синтезу појединих тема и временских оквира, те је, обједињавањем свих тих синтеза, добијена целовита историја. Књига прва обухватила је период *Од најстаријих времена до Маричке битке (1371)*,⁴⁹ друга *од 1371. до 1537.*⁵⁰ *Од треће књиге,*

⁴² Библиографија радова С. Јовановића у емиграцији излазила је у Лондону у листу *Поруке*. Д. Тошић, К. Ст. Павловић, *Слободан Јовановић у емиграцији, разговори и записи*, приређивачи В. Топаловић, Д. Мрђеновић, Београд 1993, 225–231.

⁴³ R. Parežanin, *Za balkansko jedinstvo, Osnivanje, prograd i rad Balkanskog instituta u Beogradu (1934–1941)*, Minhen 1980.

⁴⁴ Наведимо барем неке: *Кратка историја Срба од доласка на Балкан до данас*, Windsor, [б. м. : б. и.]; С. Станојевић, *Историја српског народа*, Diseldorf, 1982; И. М. Јаковљевић, *Кратка историја српског народа*, Chicago, 1974.

⁴⁵ У. Станковић, *Српски историјски лексикон, Књ. 1 од Почетака до 1499. године*, Мелбурн 1975; У. Станковић, *Српски историјски лексикон, Књ. 2, Од 1804. до 1856. године*, Мелбурн 1980.

⁴⁶ Мислимо на књигу М. Ал. Пурковића, *Историја Срба: политичка и културна историја средњег века (до пада Зете 1499)*, Београд Нови Сад 1997. Како је ова књига настала остаје загонетка.

⁴⁷ К. Ст. Павловић, *Библиографски подаци о радовима др. Миодрага Ал. Пурковића*, Химелстир.

⁴⁸ Г. Десница, *Историја српског народа: (850–1903)*, Нови Сад 1981.

⁴⁹ Д. Срејовић и итд, *Историја српског народа. Књ. 1, Од најстаријих времена до Маричке битке (1371)*, Београд, 2000.

⁵⁰ Д. Богдановић, и итд, *Историја српског народа. Књ. 2, Доба борби за очување и обнову државе*

књига се појављивала у два тома, трећа је обухватила период 1537–1699,⁵¹ четврта XVIII век,⁵² пета 1804–1878,⁵³ шеста од 1878. до 1918.⁵⁴

Година 1989. значајна је по томе што се после скоро пола века од најаве 1941. године појавила *Историја Срба* Владимира Ћоровића.⁵⁵ То је и прва *Историја српског народа* у електронској форми.⁵⁶

Велике идеје и интелектуалне прекретнице су увек резултат неколико визионара, са довољно година животног искуства, стручног знања, историјске свести и самосвести⁵⁷ о тренутку у којем се налазе они и њихов народ.

Идеја за настанак књиге *Историја српске државности* потекла је од национално свесних Срба, чланова Друштва историчара Јужне Бачке и Срема, са простора који је и у најтежим временима чувао српску националну свест и идеју. Но, када је овај пројекат требало остварити он је настао као резултат обједињавања рада огранка САНУ у Новом Саду, Српске православне цркве – епархије бачке, Друштва историчара јужнобачког и сремског округа, са седиштем у српској Атини – Новом Саду. Уредник овог пројекта, који га је водио – бродило и на крају добродило био је Чедомир Попов. Писала су је четири одабрана ауторитета, сваки у својој области: првих седам поглавља прве књиге М. Благојевић, осмо Д. Медаковић,⁵⁸ другу књигу Р. Љушић,⁵⁹ трећу Љ. Димић.⁶⁰

Прва књига почиње са прапостојбином Срба и завршава државотворним идејама код Срба, до избијања Првог српског устанка. Друга књига прати

(1371–1537), Београд, 2000.

⁵¹ Р. Самарџић, Р. Веселиновић, Т. Поповић, *Историја српског народа. Књ. 3. Т. 1, Срби под туђинском влашћу, 1537–1699*, Београд, 1993; Р. Самарџић, и итд, *Историја српског народа. Књ. 3. Т. 2, Срби под туђинском влашћу, 1537–1699*, Београд, 1993.

⁵² Р. Самарџић, и итд, *Историја српског народа. Књ. 4, Срби у XVIII веку. Том 1*, Београд, 2000; Р. Веселиновић, и итд, *Историја српског народа. Књ. 4, Срби у XVIII веку. Том 2*, Београд, 2000.

⁵³ В. Стојанчевић, и итд, *Историја српског народа. Књ. 5, Од Првог устанка до Берлинског конгреса: 1804–1878. Том 1*, Београд, 2000; С. Гавриловић, и итд, *Историја српског народа. Књ. 5, Од Првог устанка до Берлинског конгреса: 1804–1878. Том 2*, Београд, 2000.

⁵⁴ Ч. Попов, и итд, *Историја српског народа. Књ. 6, Од Берлинског конгреса до уједињења 1878–1918. Том 1*, Београд, 2000; А. Митровић, и итд, *Историја српског народа. Књ. 6, Од Берлинског конгреса до уједињења: 1878–1918. Том 2*, Београд, 2000

⁵⁵ В. Ћоровић, *Историја Срба*, књ. 1–3, Београд 1989.

⁵⁶ В. Ћоровић, *Историја српског народа* [Електронски извор]: дигитална звучна књига карте Жељко Шкаламера, електрон. док. Београд: "Филип Вишњић", б. г.] 1 електронски оптички диск (ЦД-РОМ).

⁵⁷ Једна од могућих одређења самосвести је: Разлика између свести и самосвести је што самосвест има смисао (С. Ивошевић, *ПАЕИ менаџмент увиди*, Нови Сад 2012, 12).

⁵⁸ Осврт на ову књигу дао је и сам аутор, М. Благојевић, О „Историји српске државности“, Реч аутора на промоцији књиге „Историја српске државности I“, Настава историје – часопис Савеза историчара Југославије, бр. 13 (2001), 49–53.

⁵⁹ Р. Љушић, *Историја српске државности*, књига II, Србија и Црна Гора – нововековне српске државе, Нови Сад 2001, Љушић, *Историја српске државности*, II.

⁶⁰ Љ. Димић, *Историја српске државности*, књига III, Србија у Југославији, Нови Сад 2001, Димић, *Историја српске државности*, III.

развој државности у Србији и Црној Гори од 1804. до 1918. године. Тиме је Р. Љушић послао јасну поруку – Црногорци су Срби из Црне Горе. Један од постулата комунистичке историографије је тиме избрисан.⁶¹ Трећа књига обухвата период о коме је писао Петрановић али не и *Историја српског народа*.⁶²

С обзиром на то да се аутор овог рада бави средњим веком у тумачењу значаја *Историје српске државности* акценат ће бити стављен на овај период. Да би се разумео њен значај мора се објаснити време њеног настанка – крај другог и почетак трећег миленијума, тренутак када је нестала Југославија, највећи српски пројекат од доласка на Балкан. То је време слома комунизма на међународном плану. За време комунизма и у ратовима који су следили 90-их година 20. века, Срби су доживели геноцид и етничко чишћење, престали су да постоје на простору јужнодалматинских острва, Војне крајине (Далмације, Лике, Кордуна, Баније), где је Србима била призната државност, у Жумберку, где им је још 1538. године признато право на веру, судове и војводе, на простору Славоније, Барање, западног Срема, где им је државност призната Влашким законом (*Statuta Valachorum*) 1630. године, покушава се да им се укине континуитет. У току је процес отимања Космета, седишта српске патријаршије, државе и културног идентитета, преко 1000 цркава, манастира, од којих су неки вредновани као светско културно наслеђе.

Ускраћени за толико тога, Срби су морали да напишу нову, другачију историју. Одлучено је да то више не буде историја Срба, јер сваки народ није имао и нема своју државу, многи народи су постојали, трајали и нестали, а да нису имали никада своју државу. Срби, као државотворан народ добили су, по први пут ИСТОРИЈУ СРПСКЕ ДРЖАВНОСТИ.

У самом уводу, истакнуто је да су у књизи изложени проблеми и феномени који „нападају на свест и егзистенцију сваког данас мислећег“ Србина или Српкиње или лојалног грађанина српских држава. Пошло се од веродостојних чињеница, јасно изложених, уз коришћење савремених метода, синтетички, систематично, приступачним језиком,⁶³ како се то уобичајено истиче *sine ire et studio*. Такво штиво понуђено је пре свега српским историчарима, који такву историју треба да предају и уче нове генерације, стварајући и на нов начин обликујући државотворну и националну свест, а затим и целокупном српском народу.⁶⁴

Основна и најважнија разлика између ове књиге и осталих је што оне, без обзира на стручност, имају у првом плану политичку историју и политичко

⁶¹ Љушић, *Историја српске државности*, II.

⁶² Димић, *Историја српске државности*, III.

⁶³ М. Благојевић, Д. Медаковић, *Историја српске државности*, књига I, Од настанка првих држава до почетка српске националне револуције. Нови Сад 2000, 9–10, Благојевић, Медаковић, *Историја српске државности*, I.

⁶⁴ Иако се то у уводу не наводи оно што се у раду подразумевало је чињеница да се морало по први пут после скоро једнога века у отаџбини одредити шта је српско у оквиру југословенског. Ако се то некада није ни постављало као питање, јер није ни било битно сада је управо то постало круцијално.

дешавање, често без тумачења. *Историја српске државности* објашњава елементе државности, прати њихов развој. Док *Историја српског народа* води рачуна о ширем политичком контексту у којем се дешавају догађаји у српској историји, третирајући је као део шире историје Балкана, Источне Европе, *Историја српске државности* је усредсређена на српску државу и једино јој је она тема, а друге државе и народи су поменути уколико се непосредно односе и утичу на ту државност.

Да би се схватио значај ове књиге морала би се упоредити са сличном синтезом о Србима и Србији. Једина књига која испуњава тај услов је управо *Историја српског народа* (ИСН).

На самом почетку *Историје српске државности* наводе се три елемента која чине државу: становништво, власт, територија.⁶⁵ Срби су на Балкан донели два елемента, власт оличену у монархији, владаре, чија имена нису позната али се њихово постојање не доводи у сумњу и становништво. Прапостојбина Срба, где је настала (зачета) српска држава је у сливу реке Висле. Населили су се, добивши дозволу од цара Ираклија, на територију, на којој су легитимитет власти имали Византинци. Могли су пре да је називају српском земљом него Србијом.

Проверу података које наводи Константин VII Порфирогенит, Благојевић врши анализом података Менандра и Симоката. Први помиње словенског владара Даурентија у другој половини VI века, а Симоката Ардагаста, Мусокија и Пирагаста, владаре на Дунаву крајем VI века. Први од њих влада најмање девет година територијом која носи назив по њему, а други има титулу рекса. Ови подаци доказују да су Срби имали династију и територију на којој је живело одређено становништво – сва три елемента државности.⁶⁶

Срби су као народ своје име донели на Балкан. Населили су западни део Балкана, опустошен од Авара. Разлог зашто нису образовали јединствену државу, види у карактеристикама терена који је описао Јован Цвијић. Треба напоменути да пре њега нико у историографији није користио Цвијићева сазнања. Срби су се населили по плодним котлинама и карстним пољима, образујући своје административне јединице – жупе. Становници жупе су у почетку били повезани крвно, касније територијално. На челу су били жупани, најистакнутији представници родовске аристократије.

Поглавље *Од Склавиније до државе* настоји да објасни пут којим су државе настајале код Срба и то упореди са осталим Јужним Словенима. Благојевић наводи српске државе Неретљана, Захумље, Травунију, Дукљу и на крају Србију, њихову територијалну организацију и градове. Од свега овога, *ИСН* објашњава појам склавинија и набраја српске државе.⁶⁷

⁶⁵ С. Јовановић, *Држава*, Београд 1990, 30.

⁶⁶ Благојевић, Медаковић, *Историја српске државности*, I, 11–17. ИСН полази од досељавања Словена, језика и његовог развоја до XII века, говори општирно о приликама на Балкану али само наводи долазак Срба на Балкан под вођством једног брата без улажења у анализу. Српска историја пре Властимира и елементи државности једва да су поменути (*Историја српског народа*. 1, 109–147).

⁶⁷ Благојевић, Медаковић, *Историја српске државности*, I, 18–47; *Историја српског народа*. 1, 142–143.

Политичка историја IX и X века се излаже као и у другим синтезама али уз нагласак на значају легализације владарског рода у Србији, тј. међународног признања државе и њене династије, чиме је оно постало нов елемент државности. Грађанске ратове почетком X века тумачи преко државности и легализације владара.

Успону Дукље у XI веку посвећена је дужна пажња, акценат је стављен на доказивање њеног српског карактера, док *ИСН* Дукљу наводи као српску, без дубље анализе. У *Историји српске државности* се темељно анализира краљевска титула у Дукљи, црквена организација и њен значај за државу и њену организацију. Закључује се да се држава највероватније звала Краљевина Дукља и Далмација. Узроке њеног слабљења налази у чињеници да је Византија ојачала, да је имала ограничен простор ширења, а наводи и слабости црквених седишта у Бару и Дубровнику која се нису проширила у унутрашњост Балкана. Ове податке *ИСН* наводи, бавећи се подробније једино питањем хронологије, не упуштајући се у питање значаја наведених елемената за српску државу као институцију као нпр. титулу владара.⁶⁸

Политички успон Вукана и његових наследника, по Благојевићу, узрковао је да се код становништва у долини Мораве појавила српска национална свест и прихватила српска држава као своја. Управо је то један од главних разлога, као и територијално проширење, што је тежиште пренето из Дукље у Рашку. Нагласак потом ставља на Стефана Немању. Пише и о ономе о чему друге синтезе нису писале или су се тога само узгред дотицале: о суверенитету Србије, о Немањиној владарској идеологији, као првој која је забележена, знацима владарског достојанства, организацији власти и структури друштва.⁶⁹

Док се Босна у *ИСН* помиње узгред, код Благојевића је она добила посебно поглавље – *Српска државност у Босни на прелазу из XII у XIII век*, не остављајући тако простор за постојање Босанаца који нису Срби. Наводи да њен владар носи титулу бана, постојање удеоних владара, казнаца и тепчија као и у Србији, да је била под влашћу Угарске и Византије, владавину бана Кулина и проблем настанка цркве босанске, прихватајући мишљење да је богумилска. Истиче да банови своје поданике називају Србима.⁷⁰

За грађански рат Стефана и Вукана сматра да је лоше утицао на српску државност. Наглашавајући да „у грађанским ратовима не постоје изистински победници, јер на обе стране гину најхрабрији изданци једног те истог народа. Остају само пустош и превелике жртве на обе стране“⁷¹

⁶⁸ Благојевић, Медаковић, *Историја српске државности*, I, 48–80; *Историја српског народа.1*, 148–196.

⁶⁹ Благојевић, Медаковић, *Историја српске државности*, I, 80–117; *ИСН* ставља акценат на настанак српске књижевности и почецима уметности код Срба, а наведени период пролази кроз политичку историју (*Историја српског народа.1*, 196–262).

⁷⁰ Благојевић, Медаковић, *Историја српске државности*, I, 118–121; *Историја српског народа.1*, 251, 261, 266, 268–269.

⁷¹ Благојевић, Медаковић, *Историја српске државности*, I, 122–127. *ИСН* подробно описује ток грађанског рата и ставља га у контекст међународних односа (*Историја српског народа.1*, 266–270).

Анализира политички значај настанка култа Св. Симеона, добијање краљевске титуле и аутокефалне архиепископије као врхунац дотадашњег развоја државности. Бави се питањем која дотле српска историографија никада није поставила – Доментијановом идејом о Србима као новом изабраном народу Божијем, тј. Новом Израилју. Предмет интересовања су знаци владарског достојанства, грб и застава. Као знакове владарског достојанства наводи престо и круну. Грб је преузет са запада али су мотиви византијски (двоглави орао). Прати употребу двоглавог орла као грба Срба, и наводи да је застава имала црвену и плаву боје. Овим питањима *ИСН* се није бавила.⁷²

Пишући о државној управи полази од државних сабора, прати његов развој од раног средњег века, његов значај, састав, када је сазиван, начин рада и сл. Бележи и црквено-народне саборе који су расправљали црквена питања и који су се одржали и у време ропства као тековина српске средњовековне државности. Друго дело је пажњу посветило појединим саборима.

Државност је немогуће сагледати без органа управе. Најзначајнији орган централне управе био је владар, ограничен црквеним учењем, обичајним правом и властелом. Имао је свој двор и дворски савет. Војска се састојала од телесне гарде, плаћеничке војске и властеле која је била дужна да служи. На двору су постојале цивилне службе: пехарник, ставилац, казнаци, тепчије, челник.

Владар се ослањао на властелу и чланове своје породице. Територије дате неком на управу звале су се државе. Државе организоване у пограничним крајевима звале су се крајиште. Ова институција је пренета и на територији освојеној од Византије нпр. статус државе добија Тесалија. Носиоци државе се називају у изворима силнима. Нису власт на манастирском поседу. У име владара, управљали су повереном територијом на неодређено време. Располагали су великом политичком моћи јер су, сем држава, имали и своје наследне поседе. Њихова подршка је била кључна приликом смene на престолу (нпр. долазак на власт Стефана Дечанског). Стефан Душан због тога није дуго држао једног властелина у једној држави него их је стално мењао. У силне су спадали и *стегоноше*, војни заповедници држави и *властелин крајишник* на крајишту које му је поверено. Имали су обавезу војне службе, чувања и поправљања тврђава, путева, извршења судских одлука. У дворским свечаностима припадало им је истакнуто место. Нижи локални орган власти од силних били су жупани. У крајевима које је краљ Милутин освојио, локалну управу и судску власт су чиниле кефалије уместо жупана.

Благојевић износи став да чврстина сваке државе зависи од етничке и социјалне структуре. На планинском подручју доминирају по њему, до почетка XIV века, србизирани Власи, потомци романизованих староседелаца, док

⁷² Благојевић, Медаковић, *Историја српске државности*, I, 128–176. ИСН пише о уметности Немањиног доба, и српској књижевности чега се Благојевић и не дотиче, а много опширније о српској цркви, њеној организацији и владавини краља Уроша I (*Историја српског народа*. I, 270–371).

су се уз обалу очували романизовани староседеоци, који су причали неком варијантом латинског језика и Срби су их звали Латинима. Поред њих у Србији су живели малобројни Саси – рудари и Арбанаси – сточари. Сматра да је етничка компактност омогућила да се изгради српска државност мада не сувише брзо и на начин као што би се данас очекивало, а узрок томе је изузетно сложена социјална структура.

Властела се делила на велможе (најкрупнију властелу), средње људе и војнике (*властелинчиће*). Разликовала се по имовинској снази и политичкој моћи. Заједничка им је обавеза да ратује или у супротном су остајали без баштине, а Благојевић додаје и без главе. Други слој је чинило свештенство, због службе Богу, потпуно ослобођено служењу држави. Њему су на челу, архиепископ, односно патријарх, митрополити, епископи, архимандрити и игумани. Манастири су имали веће или мање поседе и њихов значај је био у директној зависности од његове величине. Положај мирског свештенства зависио је од њиховог порекла. Уколико су били властела, задржавали су своје поседе, ако су били без баштине, онај на чијем поседу су вршили службу био је дужан да им да три њиве.

Најмногобројнији су биле категорије зависног становништва, које су учествовале у непосредној производњи али се и међусобно разликовале – занатлије, земљорадници и сточари. Сточарством су се бавили Власи и Арбанаси, а земљорадници су се делили на сокалнике, меропхе, придворце и отроке. Они су својим непосредним господарима били дужни да дају радну, новчану и натуралну ренту. Захваљујући томе властела је могла да ратује, а свештенство да се моли Богу. Имали су обавезе према држави: давања соћа (1 перпер од куће), зидања и чувања града, давања оброка владару и његовој пратњи, транспорта робе и сл. Крајем XIV и почетком XV века уведен је порез *унча* који су плаћали земљорадници, сточари, становници градова и тргова.

Благојевић наводи да су Саси имали обавезу да дају део од копања руде и њеног топљења. Латини у приморским градовима били су подељени на пучане и патриције који су имали економску и политичку моћ. Приморски градови су владару давали порез, војнике, плаћали царине.

Разноврсност разних категорија становништва негативно је утицала на српску државност. При томе, 20% становништва је било заинтересовано да сачува свој привилеговани положај. Осим властеле, ту су спадали и свештенство, трговци и занатлије.

Српска православна црква је окупљала све слојеве друштва, ширила и јачала култ светородне династије и Срба светитеља, споро али сигурно стварала свест о припадању српском народу и држави.⁷³

Питање државности наставља Благојевић излагањем о међународном положају Србије. До Милутина Србија је прешла пут од вазалне државе до државе чији се владар ородио са византијским царем. Поставши *син* визан-

⁷³ Благојевић, Медаковић, *Историја српске државности*, I, 177–205. ИСН пише о градитељству и сликарству чега се Благојевић и не дотиче (*Историја српског народа*.1, 372–436).

тијског цара уздигао је своју државност више него иједан српски владар до тада. Док су византијски цареви себе називали светим, српски краљеви су истицали своје порекло од светородног корена. Након женидбе са Симонидом, Милутин се слика као византијски цар са нимбом око главе.

Владавина цара Душана и цара Уроша је различито описана код Благојевића и у *ИСН*. Благојевић је пажњу посветио државним аспектима, друга књига *ИСН* и освајањима и политичким догађајима, чега код Благојевића нема. Благојевић међутим, наводи, да је стварање царства довело до прекида у развоју српске државности, српска држава је од националне постала интернационална.

Смрћу Урошевом нестало је светородне династије, чији култ је неговала црква. Језгро српске државе је подељено између Босне и Моравске Србије. Лазар је преузео иницијативу измирења цркава. Нови патријарх Јефрем био је по вољи Цариградској патријаршији, угледан у Србији, Бугарској и Светој Гори.⁷⁴

До обнављања државности дошло је и у Босни где је бан Стјепан увећао своју територију. Српска државност у Босни се разликовала од Србије по томе што тамо није имала своју организацију Српска православна црква, него Црква босанска, која није учествовала у државном животу. Као и Србија, имали су владарски род – династију Котроманића. Постојао је сабор – *русак босански*, али са већим овлашћењима, њему је присуствовала властела али не и представници цркве. Твртко, који је по женској линији припадао Немањићима, освојивши старе српске територије Требиње, Конавле и Драчевицу, крунише се за српског краља на Митровдан 1377. године у Милешеви с дозволом патријарха Јефрема. Узима име Стефан и титулу Стефан краљ Србљем, Босном, Поморју и Западним странама. Србија је важна као краљевство, а Босна јер њоме непосредно влада. Титулу коју је узео нико му није оспорио ни за живота, ни његовим наследницима. Преузео је права и обавезе Немањића, да брани српске земље, послао је војску на Косово. Ипак, српска државност није доживела процват, што је проузроковано недостатком сарадње са Српском црквом.⁷⁵

Расправљајући о обласним господарима обе синтезе прате кнеза Лазара. При том, Благојевић настоји да објасни начин на који они (нпр. Вук Бранковић) желе да легализују своје територије. Пратећи Лазарев успон, анализира његову титулу. Српска црква га је вероватно 1380. године признала за легитимног наследника Немањића. Име Стефан даровано му је црквеним обредом, јер је владао половином немањићке територије. Узео је грб Немањића, двоглавог орла и додао га свом заобљеном штиту са два рога. Већињу наведених података помиње и *ИСН* али их не коментарише и тумачи.⁷⁶

⁷⁴ Благојевић, Медаковић, *Историја српске државности*, I, 206–233; *Историја српског народа*. I, 437–664.

⁷⁵ Благојевић, Медаковић, *Историја српске државности*, I, 234–241. За разлику од Благојевића, *ИСН* нема на једном месту третирано ово питање као целину (*Историја српског народа*. II, 8, 9, 17, 26–28, 30, 39, 43–44).

⁷⁶ Благојевић, Медаковић, *Историја српске државности*, I, 242–253; *Историја српског народа*. II, 7–35.

Истиче да је патријарх Данило чврсто радио на стварању култа кнеза Лазара. Наиме, што је време више одмицало и последице Косовске битке биле уочљивије, Лазарева жртва је у очима савременика била све већа, а његова смрт у борби против неверних Агарена изједначена је са жртвом првих хришћана. Пренос његових моштију из Приштине у Раваницу била је верско-политичка манифестација какву српске земље нису виделе од преноса моштију Светог Симеона из Свете Горе. Благојевић истиче да се Лазарев култ знатно разликовао од култа Немањића. Лазар је мученик, свесна жртва за веру, отачаство. Цитирајући Данила III „умрећемо да увек живи будемо. Принећемо себе Богу као живу жртву“, указује да је у тој поруци садржана косовска легенда, политичка етика и патриотизам српског народа. Лазарева канонизација била је ослонац за учвршћивање власти Лазаревића и српске државности.

Друга синтеза се темељно бави последицама Косовске битке, политичким догађајима који су уследили, смешта их у међународни контекст, а култ Лазарев наводи без тумачења.

О Стефану Лазаревићу наводи скоро исте податке као и *ИСН*. Када се Сандаљ Хранић оженио његовом сестром, повезивање српских територија је настављено. Дарујући манастир Милешеву на Сандаљевој територији, Стефан назива својим господарима Светог Симеона, Светог Саву, наглашавајући да су ктитори самодржац и архиепископ српски. У први план се ставља српска државност, која има национални и верски карактер. Стефан не наводи да је праунук Стефана Немање јер би тиме показао територијалне претензије према Босни.

Деспот Стефан, наводи Благојевић, на државном сабору одредио је за наследника сестрића Ђ. Бранковића и поверио му је на управу Зету, како је то било у време Немањића и дао титулу *млади господин* која је настала по узору на титулу млади краљ у доба Немањића. Пишући о владавини Ђ. Бранковића, Благојевић пише и о приближавању царској идеји Византије, исихазму, преношењу моштију Светог Луке у Смедерево. Напомиње да се више није веровало у домаће снаге, већ у туђе које треба да спасу домаћи народ.

Пад деспотовине, односно оне територије која се најчешће називала Србијом није значајно крај државности, она је могла да се „материјализује и искаже у различитим облицима, али исто тако да живи и у сфери идеја“.

Литература

Историја народа Југославије. Књ. 1 (до почетка XVI века). (1953). Београд: Просвета.

Историја народа Југославије. Књ. 2 (од почетка XVI до краја XVIII века). (1960). Београд: Просвета.

Благојевић, М. и Д. Медаковић. (2000). *Историја српске државности. Књ. 1, Од настанка првих држава до почетка српске националне револуције I*. Нови Сад:

Српска академија наука и уметности, Огранак у Новом Саду: Беседа: Друштво историчара Јужнобачког и Сремског округа.

Богдановић, Д. и итд. (2000). *Историја српског народа. Књ. 2, Доба борби за очување и обнову државе (1371–1537)*. Београд: Српска књижевна задруга.

Димић, Љ. (2001). *Историја српске државности*, књига 3, Србија у Југославији, Нови Сад: САНУ, Огранак: Беседа: Друштво историчара Јужнобачког и Сремског округа.

Koljanin, D. (2009). *Istorija Jugoslavije u udžbenicima za osnovne škole u Srbiji 1929–1952. godine*. Novi Sad: Filozofski fakultet, neobjavljena disertacija.

Љушић, Р. (2001). *Историја српске државности*, књига II, Србија и Црна Гора – нововековне српске државе. Нови Сад: Нови Сад: Српска академија наука и уметности, Огранак у Новом Саду: Беседа: Друштво историчара Јужнобачког и Сремског округа.

Павловић, К. б. г. Библиографски подаци о радовима др Миодрага Пурковића, Химелстир.

Срејовић, Д. и итд. (1994). *Историја српског народа. Књ. 1, Од најстаријих времена до Маричке битке (1371)*. Београд: Српска књижевна задруга.

Đorđe Đekić

BLAGOJEVIĆ, MEDAKOVIĆ, HISTORY OF SERBIAN NATIONAL – A MILESTONE IN THE DEVELOPMENT OF SERBIAN MEDIEVAL HISTORIOGRAPHY

Summary: The work of synthesis that follows shows an overview of the history of the Serbs, either independently or through the history of Yugoslavia, from their arrival in the Balkans to this day. Given that the area of interest to the author the Middle Ages, the emphasis is on the period. Extract the history of Serbian statehood, in which, for the first time in Serbian history follows the development of statehood, its elements and everything that affects it.

Key words: statehood, Serbia, Serbs, Miloš Blagojević